

sense is irreversible, signifies our strong, natural process of changing the state to move forward beyond the shell object in all its areas, the impetus for which there is a synergistic effect interaction of all elements of the system (of the object) under advanced factors of expanded reproduction and recovery, and includes growth and transformation elements of the object. The approaches for improving the classification of development have been suggested.

Originality. *Scientific and conceptual approaches to identify the nature of the category of “development” and its socio-economic base were further developed in the article. Author’s definition of this category has been proposed. Classification of development, which based on a synthesis of existing research approaches, has been suggested. The basis of the concept is ascending character of development. Specifically, the following features offered: the nature of the change; factor for the change; the object; impact on the environment; the type of trend; depending on the role of the subject; for the purpose; depending on the complexity of the change; by functional areas; complexity for change; depending on corporate strategy.*

Conclusion. *Category “development” is the dominant in socio-economic environment. Its essence and types changing constantly and acquires new features in the context of globalization. Basis of development is positive vector, the transition from the current state to another (better). The necessity of cutting off these kinds of as regressive, negative arising from such limitations. The results of development can be both positive and negative. Prospects for further research in this direction is to substantiate the impact of globalization on socio-economic development.*

Keywords: *development; socio-economic development of species; classification criteria; the results of development.*

*Одержано редакцією 28.03.2017 р.
Прийнято до публікації 02.03.2017 р.*

УДК 338.46:378.1

Сотула Оксана Віталіївна

к.е.н., доцент,

Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

СУЧАСНІ ТРЕНДИ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ГЛОБАЛЬНИЙ РІВЕНЬ

Анотація. *У статті обґрунтовано, що вища освіта, дослідження та інновації відіграють ключову роль у підтримці соціальної згуртованості, економічного зростання та глобальної конкурентоздатності країни. Виявлено, що до глобальних тенденцій у сфері вищої освіти початку 21 ст. можна віднести: масовість, диверсифікацію форматів вищої освіти, зміну освітньої парадигми, безперервність освіти, перспективи працевлаштування, якість і забезпечення якості освіти, інтернаціоналізацію вищої освіти, академічну мобільність, інтернаціоналізацію науково-дослідницької роботи, фінансування вищої освіти. Підкреслено, що нова динаміка вищої освіти описується одним словом – «диверсифікація», основною причиною якої стали масовість вищої освіти та розвиток технологій, що сприяють підвищенню доступу до вищої освіти. Обґрунтовано сучасні ключові тенденції, які впливають на безпеку освітнього середовища та конкурентоспроможність вищої освіти. Вказано на доцільність визначення критеріїв національної безпеки в освітній сфері.*

Ключові слова: *вища освіта, глобальні тенденції у сфері вищої освіти, інтернаціоналізація вищої освіти, академічна мобільність, економічна безпека вищої освіти.*

Постановка проблеми. В умовах формування економіки знань система вищої освіти є базою розвитку виробничого апарату економіки, що забезпечує підтримку галузей реального сектора економіки, які є основою соціально-економічного прогресу країни. Вона ж виступає фактором забезпечення поточних і перспективних геополітичних інтересів України як за рахунок залучення до вітчизняних вишів іноземних студентів, так і

за рахунок формування нової політичної та науково-технічної еліти. Вища освіта є складною системою, яка пов'язана з соціально-економічними системами різних рівнів безліччю зв'язків, чинників, параметрів і, отже, результати модернізації та реформування цього сектора доцільно оцінювати через призму економічної безпеки, як ключового елементу стійкого функціонування об'єктів і систем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та виокремлення частини нерозв'язаної раніше проблеми. З-поміж наукових праць, присвячених дослідженню новітніх процесів, що відбуваються на світовому ринку освітніх послуг, тенденцій формування національного освітнього ресурсу, диверсифікації джерел фінансування вітчизняної освіти, її модернізації на європейських засадах слід назвати роботи таких вітчизняних вчених-економістів, як: Л. Антонюк, О. Білоруса, А. Гальчинського, В. Геєця, Б. Данилишина, О. Грішної, М. Згуровського, І. Каленюк, А. Колота, Т. Оболенської, Ю. Пахомова, А. Поручника, А. Чухна та ін.

Останнім часом низка публікацій вітчизняних вчених була присвячена окремим аспектам інтернаціоналізації вищої освіти. Болонський процес, який є одним з рушіїв трансформацій у загальноєвропейському просторі вищої освіти, розглядала Н. Авшенюк [1, 2, 3], вплив інтернаціоналізації на розвиток інноваційних процесів в управлінні європейською вищою освітою досліджувала М. Бойченко [4], О. Красовська [5] розглядала інтернаціоналізацію вищої освіти в умовах глобалізації світового освітнього простору, Л. Шевченко [6] узагальнила сутність, етапи, наслідки транснаціоналізації вищої освіти та розкрила її в контексті економічної безпеки країни.

Проте, система вищої освіти є одним з основних елементів системи національної безпеки, забезпечуючи відтворення, просте і розширене, кадрів не тільки держави, а й функціонування і розвиток соціально-економічної системи країни в цілому. Все це обумовлює необхідність дослідження широкого кола питань, що виникають у вищій освіті з урахуванням світових тенденцій глобалізації інтелектуального простору.

Метою статті є вивчення глобальних трендів у сфері вищої освіти з точки зору економічної безпеки.

Викладення основного матеріалу. Більшість населення світу вважає освіту найважливішою життєвою цінністю. У сучасних умовах галузь вищої освіти – одна із найбільш динамічних галузей економіки.

Вища освіта, дослідження та інновації відіграють ключову роль у підтримці соціальної згуртованості, економічного зростання та глобальної конкурентоздатності країни. З огляду на те, що європейські суспільства все більше прагнуть ставати суспільствами знань, вища освіта є невід'ємним компонентом соціально-економічного та культурного розвитку. Водночас зростання попиту на навички і компетенції вимагає від вищої освіти нових кроків.

Розширення доступу до вищої освіти – це можливість для вищих навчальних закладів ввібрати в себе все розмаїтіший спектр індивідуальних досвідів. Щоб відреагувати на це розмаїття та зростання очікувань, вища освіта потребує ґрунтовної трансформації; вона потребує більш студентоцентричного підходу до навчання і викладання, який би передбачав гнучкі навчальні траєкторії і визнавав компетенції, здобуті поза межами формальної освітньо-кваліфікаційної програми. Вищі навчальні заклади також стають більш розмаїтими у своїх цілях, способах надання освіти та моделях співпраці: зокрема, зростає рівень інтернаціоналізації, розвиваються цифрові методи навчання та нові форми викладання [7].

Все вищесказане підтверджує важливу роль вищої освіти в житті сучасного суспільства, а глобальні зміни, які відбуваються в світовому співтоваристві, розширюють економічну, соціальну, інформаційну взаємодію та взаємозалежність різних держав, тим самим породжуючи загальні тенденції в сфері вищої освіти, незважаючи на національні історично сформовані відмінності.

На думку Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури, нова динаміка вищої освіти описується одним словом – «диверсифікація». Широка диверсифікація торкнулася майже всіх аспектів вищої освіти: постачальників освітніх послуг, форматів навчання, демографічного складу учнів, орієнтацію установ і т.і. Основною причиною диверсифікації стали масовість вищої освіти та розвиток технологій, що сприяють підвищенню доступу до вищої освіти.

До глобальних тенденції у сфері вищої освіти початку 21 ст. можна віднести: масовість, диверсифікацію форматів вищої освіти, зміну освітньої парадигми, безперервність освіти, перспективи працевлаштування, якість і забезпечення якості освіти, інтернаціоналізацію вищої освіти, академічну мобільність, інтернаціоналізацію науково-дослідницької роботи, фінансування вищої освіти [8].

Найважливішою тенденцією розвитку сфери вищої освіти за останні кілька десятиліть є її масовий характер. У 1970 році в світі було лише 28,5 млн. студентів, які отримували третинну освіту, 62% з яких становили чоловіки. У 2000 році цей показник збільшився до майже 100 мільйонів студентів. На початку нового тисячоліття число студентів у всьому світі зросло до 139 мільйонів в 2005 році, 181 млн. в 2010 році, 196 млн. у 2012 році [8] та 207 млн. у 2014. За прогнозами Статистичного інституту ЮНЕСКО, в 2025 році число студентів в третинній освіті складе 263 мільйони чоловік [9].

На регіональному рівні найбільше зростання чисельності студентів було зафіксоване в Азії: з 41 млн. в 2000 році до 105 млн. в 2012 році, тобто 155% зростання. Потім йде Латинська Америка з 117% зростанням числа студентів і Африка з 92%. У європейському регіоні спостерігалось найнижче зростання числа учнів вищих навчальних закладів – цей показник зріс лише на 27% за останні 12 років, а за кілька років до 2012 року навіть спостерігалась тенденція до невеликого зниження чисельності студентської популяції [8].

Зростаючий попит на вищу освіту неможливо задовольнити, спираючись виключно на традиційні моделі надання освітніх послуг. В даний час традиційні і нові постачальники послуг розвивають технології охоплення більшого числа студентів. І хоча послуги дистанційного навчання надаються вже понад два століття, за останні два десятиліття віддалені послуги у сфері вищої освіти отримали значний стимул для розвитку завдяки інтернету.

Поява відкритих освітніх ресурсів (ВОР) також істотно розширила доступ до змістовної частини програм вищої освіти. Термін ВОР вперше був використаний на Форумі 2002 року щодо ролі відкритих комп'ютерних навчальних програм для вищої освіти в країнах, що розвиваються. У 2012 році була прийнята Всесвітня декларація ЮНЕСКО по ВОР, в якій відкриті освітні ресурси були визначені як «методичні, навчальні та дослідницькі матеріали на будь-якому носії цифрового чи іншого характеру, які відносяться до суспільного надбання або були випущені на підставі відкритої ліцензії, що забезпечує можливість безкоштовного доступу, використання, адаптації та повторного розповсюдження іншими сторонами без обмежень або з частковими обмеженнями. Відкрите ліцензування базується на існуючих рамках прав інтелектуальної власності, як це визначено у відповідних міжнародних конвенціях, і забезпечує повагу авторства роботи» [8].

Самою останньою подією в розвитку технології надання послуги у сфері вищої освіти стало створення Масових відкритих онлайн-курси (МВОК), які відрізняються від традиційних університетських програм наявністю відкритого доступу для всіх бажаючих через інтернет. МВОК, пропонувані такими компаніями, як Coursera і Udacity, які були випущені на початку цього десятиліття, охопили нові бізнес-моделі, орієнтовані на зайнятість. LinkedIn, сайт Професійної Мережі, купив онлайн-тренінг Lynda в 2015 році і тепер пропонує курси через сервіс під назвою LinkedIn Learning. Pluralsight має бібліотеку навчальних відео. Відділ хмарних обчислень Amazon також займається освітніми технологіями [10].

Навчальні курси МВОК призначені для використання в самих широких масштабах, тому їх основна характеристика - модульність і масштабованість. Впровадження МВОК дає великі можливості для демократизації освіти. У більш широкому контексті Європейський союз прогнозує, що в найближчі десять років електронне навчання буде складати 30% всіх форматів вищої освіти. Розвиток МВОК та інших методик здобуття вищої освіти через інтернет призведе до необхідності вирішення проблеми транскордонного визнання кваліфікацій, отриманих в рамках цих нових форматів. Більш активно почали брати участь в онлайн-модульному навчанні і університети.

За останнє десятиліття відбулося значне зміщення акценту з процесу викладання на процес навчання. Стався відхід від підходів, орієнтованих на вхідні ресурси (вхід) в сторону кінцевих результатів освіти (вихід). В якості одного з конкретних прикладів можна навести той факт, що все більше число країн розробляє і впроваджує національні кваліфікаційні рамки в освіті. Більше уваги приділяється знанням, вмінням і компетентності, яких повинен набувати учень [8].

Ще одним важливим акцентом є інформальне (за межами стандартного освітнього середовища) та неформальне (надається формально не зареєстрованими установами) навчання як в сфері вищої освіти, так і за її межами, а також розвиток творчих підходів і підприємництва. Четвертий аспект зміни парадигми спостерігається в області актуалізації освіти – від підготовки для ринку праці до підвищення цінності наукових досліджень і посилення ролі вищої освіти в побудові рівноправного, демократичного суспільства.

Слід також звернути увагу на зростаючу вікову диверсифікацію в сфері вищої освіти. При розробці процедур визнання кваліфікацій важливо враховувати такі аспекти, як вікові траєкторії студентів і взаємозв'язок між навчанням дорослих і вищою освітою в рамках концепції навчання протягом усього життя [8].

Різноманітність форм надання освітніх послуг серйозно ускладнює моніторинг охоплення такою освітою. В 2011 р. в 28 країнах Європейського союзу близько 6% дорослих навчалися в установах формальної освіти, а 37% проходили неформальне навчання. Стратегічний пріоритет освітньої політики – формування нації, яка постійно навчається, засвоюючи одночасно демократичні цінності, розвиваючи громадянське суспільство, утверджуючи людиноцентризм в освіті. Ця глобальна стратегія має докорінно змінити передусім ціннісний і мотиваційний потенціал освіти, зробити її особистісно значущою для кожної людини, суб'єкт-суб'єктною і полісуб'єктною [9].

У Сінгапурі, наприклад, вкладають значні кошти в надання своїм громадянам навчальних кредитів, які вони можуть використовувати протягом усього свого трудового життя. Наймані працівники теж все частіше сприймають необхідність безперервного перенавчання. Згідно з опитуванням Pew, 54% всіх працюючих американців вважають за необхідне розвивати нові навички протягом усього свого трудового життя; серед дорослого населення до 30 років число таких людей сягає 61%. Ще одне дослідження, проведене Mapower в 2016 році, показало, що 93% сучасників були готові витратити свої власні гроші на подальше навчання [10].

У багатьох професіях стає необхідним отримання нових навичок, оскільки набуті застарівають. Burning Glass Technologies, стартап в Бостоні, який аналізує ринки праці, вважає, що найбільшим є попит на нові комбінації навичок - «гібридну роботу». Наприклад, навички кодування в даний час потрібні далеко за межами технологічного сектора. В Америці 49% оголошень про найм з найвищою зарплатою відносяться до робіт, які часто потребують навичок кодування. Склад нових робочих місць також швидко змінюється. За останні п'ять років попит на аналітиків даних виріс на 372%; у цьому сегменті попит на навички візуалізації даних збільшився на 2,574%.

Вища освіта на початку робочої кар'єри не позбавляє необхідності безперервного придбання нових навичок, особливо в тому випадку, коли тривалість кар'єри зростає. Професійна підготовка годиться для того, щоб давати людям навички роботи, але їх теж

потрібно буде оновлювати знову і знову протягом кар'єри. На думку Андреаса Шлейхера, керівника дирекції освіти ОЕСР, професійна підготовка відіграє певну роль, але навчання в молодості окремим навикам на все життя – це не відповідає вимогам навчання протягом усього життя [10].

За останні роки уряди і роботодавці приділяють все більше уваги забезпеченню зайнятості та розвитку підприємницьких навичок випускників вузів. Проблема зайнятості в сфері праці раніше не грала такої значної ролі в галузі вищої освіти, проте темпи нарощування виробництва, економічного зростання та забезпечення конкурентоспроможності на світовому ринку сприяють тому, що все більше представників бізнесу бере участь в програмах надання вищої освіти з метою підвищення можливостей працевлаштування і розвитку підприємницьких навичок випускників вищих навчальних закладів [8].

Для того щоб освіта зберегла за собою роль двигуна економічного зростання, вона повинна адаптуватися до мінливого ринку праці. Впровадження нових технологій призвело не тільки до зростання попиту на висококваліфікованих фахівців, але і до зниження затребуваності працівників із середнім рівнем кваліфікації, зокрема, секретарів і менеджерів з продажу, а також операторів різних видів обладнання, чії функції можуть бути легко замінені машинами. В майбутньому це може торкнутися мільйонів працівників: в 2015 р. понад дві третини робочих місць становили посади, що вимагають середньої рівня кваліфікації. До 2020 р. дефіцит фахівців з вищою освітою і необхідною кваліфікацією в усьому світі складе 40 млн. осіб, а нестача працівників з більш низьким рівнем освіти складе близько 95 млн. осіб. [9].

Очікується, що компетенції та навички, які розвиваються в рамках загальної повної освіти, такі як критичне мислення, здатність вирішувати завдання, навички роботи в команді та досвід здійснення проектів, поряд зі стійкими навичками грамотності, комунікації та подання інформації, будуть і надалі затребувані на ринку праці. У зв'язку з цим виняткову важливість для отримання роботи в майбутньому матиме набуття ряду базових професійних навичок. Завдання сьогоденної системи освіти полягає в тому, щоб знайти найбільш ефективні способи розвитку цих навичок.

Серед більш освічених людей, особливо в багатих країнах, спостерігається більш низький рівень безробіття. У 2013 р. в країнах ОЕСР рівень зайнятості серед дорослого населення у віці від 25 до 64 років з освітою, що не перевищує рівня неповної середньої школи, становив лише 55%, в той час як рівень зайнятості серед осіб із закінченою середньою або середньою спеціальною освітою становив 73%, а серед осіб, які мають вищу освіту - 83%. У бідних країнах цей зв'язок простежується не так чітко серед молоді, що говорить про обмежений попит на кваліфіковані кадри, а також про те, що системи освіти не дають учням необхідних навичок. Скорочення диспропорцій у сфері освіти може сприяти розширенню можливостей отримання гідної роботи соціально незахищеним групам населення. Наявність у працівників з багатих і бідних верств населення однакової освіти дозволило б знизити кількість малозабезпечених працівників на 39%. Освіта тісно пов'язана з рівнем доходу: в 139 країнах світу норма рентабельності кожного додаткового року навчання складає 9,7%. Найбільш високі норми рентабельності спостерігаються в бідних країнах, де існує дефіцит кваліфікованих кадрів. При цьому, для того щоб забезпечити зацікавленість учнів у отриманні більш високої освіти, необхідно, щоб інвестиції в освіту підкріплювалися відповідною економічною політикою, що сприяє підвищенню попиту на кваліфіковану робочу силу [9].

Зміни в моделях ринку праці також відіграють свою роль: компанії тепер мають більш широкий спектр можливостей для виконання роботи, від автоматизації і офшорингу до використання самозайнятих працівників і краудсорсингу. «Організації перейшли від створення таланту до споживання роботи», – говорить Джонас Прізінг, керівник Manpower, консультант з працевлаштування.

Вища освіта як і раніше є обов'язковою умовою для багатьох робочих місць, але роботодавці часто не довіряють їй на стільки, щоб наймати працівників без досвіду. У багатьох професіях працівники компанії стикаються з перспективою того, що їх існуючі навички застарівають, але часто неясно, як вони можуть отримати нові. В Америці частка тимчасових працівників, підрядників і позаштатних співробітників в робочій силі зросла з 10,1% в 2005 році до 15,8% в 2015 році [10].

В даний час пильна увага приділяється питанням якості та забезпечення якості у сфері вищої освіти. Зростання числа студентів і установ вищої освіти безпосередньо впливає на якість навчання. Якщо до недавнього часу це питання вирішувалося на національному рівні, то сьогодні все більше учасників процесу бачать величезний потенціал для поліпшення якості за допомогою інтернаціоналізації процедур забезпечення якості. Ці нововведення реалізуються паралельно з активним розвитком національних рамок кваліфікацій та створенням систем регіональної або мета-кваліфікації в контексті зусиль щодо забезпечення якості вищої освіти [8].

Інтернаціоналізація вищої освіти стає все більш важливим елементом політичного порядку урядів різних країн. Вона розглядається як потужний фактор, що сприяє підвищенню якості освіти, її диверсифікації та обміну освітніми ресурсами на транскордонному рівні. Інтернаціоналізація вищої освіти відбувається на національному, галузевому та інституційному рівнях, при цьому цілі, функції та механізм надання освітніх послуг набувають міжнародного характеру.

В умовах розвитку глобалізації і зміни вимог світового ринку праці національні системи освіти повинні враховувати передовий досвід впровадження практик інтернаціоналізації в сфері освіти. У сучасній літературі наводяться різні визначення поняття «інтернаціоналізація освіти». На наш погляд, найбільш вдалим є визначення професора університету Лунд (Швеція) Яна Олофа Нільсона: «Інтернаціоналізація – це процес досягнення певним продуктом, у даному випадку – вищою освітою, рівня міжнародного, міжкультурного та глобального масштабу, що включає в себе й освітні цілі та функції» [11].

Процес інтернаціоналізації освіти тягне за собою структурні зміни на рівні кожної конкретної освітньої установи. На рівні окремих університетів він стосується:

- студентів: набір іноземних студентів, організація обмінних програм, виробничих практик, а також індивідуальної студентської мобільності;
- професорсько-викладацького складу: обмін викладачами, спільні науково-дослідні програми, стажування у зарубіжних університетах, створення спільних навчальних програм, організація інтенсивних курсів та літніх шкіл;
- змістовного боку навчальних програм: нові програми та курси з відчутною міжнародною компонентою, що враховують елементи міжкультурної комунікації і країнознавства, іноземні мови (як предмет вивчення і як мову-посередник при читанні курсів), дистанційне навчання, використання нових інформаційних та педагогічних технологій у навчальному процесі;
- питань акредитації, визнання та оцінки: визнання документів про освіту, використання системи ECTS, видача «подвійних» та спільних дипломів, забезпечення якості освіти, міжнародні рейтинги університетів;
- питань керівництва та управління вузом: структури, які можуть і мають право приймати рішення, міжнародні відділи, адміністрування на факультетському і кафедральному рівнях, набір персоналу, питання просування та розвитку, створення умов для інновацій, міжнародне співробітництво та проекти, програми обміну та стажувань для адміністраторів, управління людськими і матеріальними ресурсами, консультаційні та інформаційні служби, процедура оцінки, інфраструктура [12].

Поняття інтернаціоналізації в сфері вищої освіти включає в себе два аспекти: внутрішню інтернаціоналізацію і зовнішню інтернаціоналізацію або освіту за кордоном, міжкраїнову освіту, транскордонну освіту [13].

Останніми роками у сфері освіти сформувалася стійка тенденція до інтернаціоналізації та інтеграції міжнародного ринку освітніх послуг, обсяги якого оцінюються у 30 – 60 млрд. дол. США. На цьому ринку основними операторами є університети як навчальні заклади, що можуть надавати освітні послуги споживачам з різних країн [14; 259].

Питаннями міжнародної співпраці в світі займається Міжнародна Організація Університетів (IAU) на базі ЮНЕСКО. За даними звіту глобального опитування 2014 року «Internationalization of Higher Education – Growing expectations, fundamental values» більше половини університетів мають власну програму або ж стратегію інтернаціоналізації, а 22% повідомили, що вона розробляється. Пріоритетними діями в напрямку інтернаціоналізації виправдано залишається академічна мобільність студентів та спільні міжнародні наукові дослідження. Стримуючим фактором є обмежене фінансування. Серед найбільших проблем: доступ до інтернаціональної освіти переважно студентів із фінансовими можливостями та загальна комерціалізація освіти [11].

Подолати цю перешкоду можна за рахунок віртуальної інтернаціоналізації освіти. Протягом останнього часу перед університетами з'явилася перспектива посилити свою присутність на міжнародному ринку освіти та підвищити успішність у виконанні власних міжнародних завдань за рахунок використання електронних засобів обміну інформацією. Віртуальна інтернаціоналізація освіти полягає у включенні різних міжнародних аспектів у дослідницьку, викладацьку та адміністративну діяльність вищих навчальних закладів на основі використання сучасних інформаційних технологій.

Вона зміщує акцент з проблем фінансування на питання електронної та мовної грамотності студентів та працівників університетів, а також їхньої професійної кваліфікації. Використання спільного програмного забезпечення в робочому просторі утворює спільне робоче середовище, яке приводить до появи нового класу фахівців, а саме – Е-професіоналів, які можуть працювати разом, незалежно від свого географічного місцезнаходження [12].

Ймовірно, найбільш поширеною формою інтернаціоналізації вищої освіти в даний час є зовнішня академічна мобільність. Однак цей термін також передбачає зусилля по «внутрішній інтернаціоналізації», тобто розвиток міжнародних програм навчання, організацію міжнародних лекцій і створення міжнародних кампусів. Інтернаціоналізація вищої освіти також передбачає зміну масштабів, сфери охоплення і культури освіти. У цьому контексті установи вищої освіти починають формулювати для себе нові місії і цінності в більш «глобальних» термінах.

У 2012 році близько 4 мільйонів студентів навчалися за межами своїх країн. Найбільш мобільні студенти з Центральної Азії. За даними статистичного інституту ЮНЕСКО, в 2012 році близько 50% від загального обсягу студентської мобільності припадали на п'ять країн: Сполучені Штати Америки (18%), Великобританію (11%), Францію (7%), Австралію (6%) і Німеччину (5%). Проте, сумарно частка міжнародного студентського контингенту в цих країнах знизилася з 55% в 2000 році до 47% в 2012 році [9]. Традиційні лідери в Східній Азії і Тихоокеанському регіоні – Австралія і Японія – тепер змагаються з набираючими силу Китаєм, Малайзією, Республікою Корея, Сінгапуром і Новою Зеландією, на частку яких у 2012 році припадало 6% мобільних студентів. Три арабські країни – Єгипет, Саудівська Аравія і Об'єднані Арабські Емірати – також залучають студентів з-за кордону. Їх частка становить 4% від загальносвітового обсягу студентської популяції [8].

Стратегії інтернаціоналізації призводять до активної конкуренції країн в залученні мобільного контингенту студентів. Частково це обумовлено підвищенням потенціалу систем і установ вищої освіти в усіх регіонах. У ряді регіонів зростає число студентів, які воліють учитися в сусідніх країнах, а не в своїй. В арабських державах частка мобільних студентів, що навчаються в регіоні, збільшилася з 12% до 26% в період між 1999 і

2012 роками. У Центральній і Східній Європі зростання склало від 25% до 37%, а в країнах Африки на південь від Сахари – від 18% до 28%. Об'єднані Арабські Емірати тепер випереджають Великобританію в залученні студентів з арабських держав і стають для них третім за популярністю місцем (після Франції і США). У 2012 році Південна Африка привернула 22% мобільних студентів з країн Африки на південь від Сахари, а Гана і Уганда в тому ж році стали приймаючими країнами для найбільшого числа студентів з регіону, ніж будь-коли раніше [8].

І хоча зростає частка мобільних студентів, які залишаються в своєму регіоні, більшість студентів, що навчаються за межами рідної країни, здобувають освіту поза регіоном свого походження. В більшості своїй не залишають свій регіон тільки мобільні студенти в Північній Америці і Західній Європі.

І найбільш «просунута» частина української молоді активно інтегрується до європейського освітнього простору – усе частіше виїздить на навчання за кордон. За даними аналітичного центру CEDOS, протягом 2009–2014 років чисельність українських студентів за кордоном зросла на 82% (без урахування даних із Російської Федерації). У 2013/2014 н. р. кількість українців на студіях в іноземних університетах становила 40996 осіб (без даних по РФ, Греції, Туреччині та Хорватії). Число українців в іноземних університетах станом на 2014/2015 навчальний рік становило 59 648 осіб, що дорівнює сукупній чисельності двох потужних вітчизняних університетів (Львівської політехніки та НТУУ «КПІ») або загальній чисельності студентів Рівненської та Волинської областей. Серед найбільш бажаних для навчання країн, як і раніше, залишаються Польща, Німеччина, Росія, Канада, Італія, Чехія, США, Іспанія, Австрія, Франція та Угорщина. Динаміка зростання з 2009 по 2015 роки склала 129%. Якщо порівнювати два останні роки, то приріст складає майже 29% або ж 13 266 осіб. Причому 2/3 цього приросту склали саме українці, які навчаються в польських університетах. Вони показали найбільш стрімке збільшення, як в абсолютному, так і відносному показниках, – з 14 951 до 22 833 особи. Також значний відносний та абсолютний приріст українських громадян на студіях демонстрували канадські, чеські та італійські університети [15].

Як і в сфері освіти, активні процеси інтернаціоналізації проходить і в науково-дослідній діяльності, що підкріплюється формуванням регіональних дослідницьких центрів і міжнародною конкуренцією в області фінансування досліджень. Найбільші проблеми нашого часу, такі як кліматичні зміни і пандемії захворювань, носять глобальний характер і вимагають глобальних рішень, тому сьогодні дослідники об'єднують зусилля крізь кордони з метою подальшого розвитку суспільства знань.

Розширення доступу до освіти є більш ефективним способом боротьби зі зміною клімату, ніж інвестиції в будівництво об'єктів інфраструктури, таких як хвилерізи та іригаційні системи. Прогнози показують, що під час відсутності прогресу в галузі освіти число жертв стихійних лих в подальшому буде збільшуватися кожні десять років на 20%. Найбільш схильним до ризику кліматичних лих є головним чином населення країн з низьким рівнем знань і нерівним доступом до освіти [9].

Вища освіта все більше розглядається в якості основного двигуна сталого економічного, соціального і культурного розвитку. Державні податкові надходження не встигають за швидко зростаючими витратами на вищу освіту. Зростання числа студентів і/або погіршення ситуації в сфері державного фінансування загрожує стійкості систем, традиційно надає доступ до безкоштовної або майже повністю субсидованої вищої освіти. Це тягне за собою необхідність повністю переглянути механізми соціального договору між закладами вищої освіти та суспільством в цілому. Стає очевидним, що вища освіта має фінансуватися як з державних, так і приватних джерел [8].

Корпоративні структури в сфері вищої освіти також видозмінюються. Стрімко розвивається приватний сектор послуг у сфері вищої освіти – частка студентів, що навчаються в приватних закладах вищої освіти, в даний час наближається до 40%.

Приватна вища освіта включає як некомерційні, так і комерційні вузи, а постачальники послуг вищої освіти в приватному секторі діють не тільки на національному рівні. Крім того, зростає число транскордонних установ вищої освіти.

Політичні рішення, пов'язані з наповненням дохідної частини державного бюджету, включають пайову участь у витратах, що зазвичай асоціюється з платою за навчання і «призначеними для користувача зборами». Значна частина витрат, пов'язана з розширеним участю, переноситься на батьків і учнів за допомогою сприяння розвитку вищих навчальних закладів приватного сектора або введення/підвищення плати за навчання в державних вузах. Питання забезпечення стійкості фінансування якісних послуг вищої освіти без посилення нерівності вимагає особливої уваги на політичному рівні.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Таким чином, аналіз змін, які відбуваються у сфері вищої освіти під впливом глобальних тенденцій показав, що сучасними ключовими тенденціями, що впливають на безпеку освітнього середовища та конкурентоспроможність вищої освіти є:

- зміна мотивів інтернаціоналізації освіти у сенсі зростання економічної складової у діяльності національних освітніх систем;
- посилення мобільності студентів та професорсько-викладацького складу, посилення міжнародного співробітництва, зростання експорту та імпорту освітніх послуг;
- зростання конкуренції між освітніми організаціями на ринку освітніх послуг та зростання попиту на окремі освітні послуги високого рівня і якості визначають спрямованість освітніх програм в країнах, які активно приймають участь у експорті освітніх послуг;
- підвищення вимог до якості освітніх послуг з боку споживачів. Змінюється підхід до оцінки якості освітніх послуг, до розробки критеріїв оцінки освіти у напрямі створення міжнародних систем ліцензування;
- зменшення життєвого циклу знань, підвищення ролі інноваційної складової освіти;
- впровадження нових форм, методів та технологій навчання, підвищення гнучкості навчального процесу;
- скорочення державного фінансування, загострення конкуренції вимагає від вишів запровадження нових механізмів господарювання, основою яких стало розширення своєї діяльності за національні кордони;
- орієнтація освітніх організацій на реалізацію концепції навчання впродовж життя. Тотальне «оцифрування» освітнього та наукового контенту. Оскільки інформатизація і перспективи неперервної освіти змінили соціальний профіль і збільшили вік потенційних студентів, це призвело до зростання різноманітності навчальних програм, гнучкості термінів і цілей освіти.

Вказані тенденції носять різноманітний характер і відображаються на розвитку освітньої сфери більшості країн світу, в тому числі і України. Нажаль, за певних умов вони можуть перетворитися у наявні та потенційно можливі явища, тенденції і чинники, які перешкоджатимуть збереженню і зміцненню національних цінностей та ефективній реалізації національних інтересів у всіх сферах державного управління – тобто у загрози національній безпеці України.

У таких умовах актуальності набуває питання визначення критеріїв національної безпеки в освітній сфері.

Список використаної літератури

1. Авшенюк Н. Особливості розвитку транснаціональної вищої освіти в Австралії наприкінці ХХ – початку ХХІ століть [Електронний ресурс] // Порівняльна професійна педагогіка. – 2012. – № 2. – С. 126–134. – Режим доступу: <http://khnu.km.ua/angl/j/iss4/Avsh.pdf>.
2. Авшенюк Н. М. Болонський процес як регіональний вимір інтернаціоналізації вищої освіти в Європі [Електронний ресурс] // Педагогічна теорія і практика. Збірник наукових праць. – 2011. – № 2. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vkmu/2011_2/Avshenyuk.pdf.

3. Авшенюк Н. М. Вплив інтернаціоналізації на розвиток інноваційних процесів в управлінні європейською вищою освітою [Електронний ресурс] // Порівняльно-педагогічні студії. – 2011. – № 2(8). – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ppstud/2011_2/files/71-77.pdf.
4. Бойченко М. Вплив інтернаціоналізації на розвиток інноваційних процесів в управлінні європейською вищою освітою [Електронний ресурс] // Порівняльно-педагогічні студії. – 2011. – № 2(8). – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ppstud/2011_2/files/71-77.pdf.
5. Красовська О. Ю. Інтернаціоналізація вищої освіти в умовах глобалізації світового освітнього простору [Електронний ресурс] // Вісник Академії митної служби України. Серія: «Економіка». – 2011. – № 2. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vamsu_econ/2011_2/Kras_ka.htm.
6. Шевченко Л. С. Транснаціональна освіта в контексті економічної безпеки України [Електронний ресурс] // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Збірник наукових праць. – 2011. – № 2. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vnyua_etp/2011_1/02_Shevc.pdf. – (Серія «Економічна теорія та право»).
7. Повідомлення Європейської комісії «Відкриваючи двері освіти: Інноваційне викладання та навчання для всіх за допомогою нових технологій і відкритих освітніх ресурсів» (2013). – Режим доступу: http://ec.europa.eu/education/news/doc/openingcom_en.pdf
8. Предварительный доклад о подготовке глобальной конвенции о признании квалификаций высшего образования Париж, 2015 г. – Режим доступу: <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002347/234743R.pdf>
9. Всемирный доклад по мониторингу образования – Режим доступу: <http://gem-report-2016.unesco.org/ru/chapter/%D1%83%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%B9%D1%87%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%8F-%D0%B8-%D0%B8%D0%BD%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D0%B7%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B0%D1%8F-%D1%8D%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D0%BA%D0%B0-%D0%BA/>
10. Learning and earning. Lifelong learning is becoming an economic imperative - Accessed mode: [http://www.economist.com/news/special-report/21714169-technological-change-demands-stronger-and-more-continuous-connections-between-education?zid=316&ah=2f6fb672faf113fdd3b11cd1b1bf8a77#14965744953831&{"sender":"offer-0-TV0eS","displayMode":"inline","recipient":"opener","event":"loaded","params":{"height":50,"iframeId":"offer-0-TV0eS"}}](http://www.economist.com/news/special-report/21714169-technological-change-demands-stronger-and-more-continuous-connections-between-education?zid=316&ah=2f6fb672faf113fdd3b11cd1b1bf8a77#14965744953831&{)
11. Професор університету Лунд (Швеція) Ян Олоф Нільсон провів відкриту лекцію на тему «Інтернаціоналізація вищої освіти» – Режим доступу: <http://www.univ.kiev.ua/news/7990>
12. Концепція віртуальної інтернаціоналізації вищої освіти України – Режим доступу: http://eicl.kharkiv.edu/upload/E-internationalization%20concept_Ukraine.pdf
13. Knight J. Updating the Definition of Internationalization // International Higher Education. The Boston College Center for International Higher Education. 2003. № 33.
14. Дослідницькі університети: світовий досвід та перспективи розвитку в Україні: монографія / А. Ф. Павленко, Л.Л. Антонюк, Н.В.Василькова, Д.О.Ільницький [та ін.]; за ред. А. Ф. Павленка, Л. Л. Антонюк. – К.:КНЕУ, 2014. – 352 с.
15. Слободян О. Українські студенти за кордоном: скільки та чому? / О. Слободян, Є.Стадний - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.cedos.org.ua/uk/osvita/ukrainski-studenty-za-kordonom-skilky-ta-chomu>

References

1. Avshenyuk N. Osoblyvosti rozvytku transnatsionalnoyi vyshchoyi osvity v Avstraliyi naprykintsi XX – pochatku XXI stolit [Elektronnyy resurs] // Porivnyalna profesiyna pedahohika (Comparative professional pedagogy). – 2012. – № 2. – S. 126–134. – Retrieved from: <http://khnu.km.ua/angl/j/iss4/Avsh.pdf>.
2. Avshenyuk N. M. Bolonskyu protses yak rehionalnyu vymir internatsionalizatsiyi vyshchoyi osvity v Yevropi // Pedahohichna teoriya i praktyka. Zbirnyk naukovykh prats. – 2011. – № 2. – Retrieved from: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vkmu/2011_2/Avshenyuk.pdf.
3. Avshenyuk N. M. Vplyv internatsionalizatsiyi na rozvytok innovatsiynykh protsesiv v upravlinni yevropeyskoyu vyshchoyu osvitoyu // Porivnyalno-pedahohichni studiyi (Comparative-pedagogical studios). – 2011. – № 2(8). – Retrieved from: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ppstud/2011_2/files/71-77.pdf.
4. Boychenko M. Vplyv internatsionalizatsiyi na rozvytok innovatsiynykh protsesiv v upravlinni yevropeyskoyu vyshchoyu osvitoyu // Porivnyalno-pedahohichni studiyi (Comparative-pedagogical studios). – 2011. – № 2(8). – Retrieved from: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ppstud/2011_2/files/71-77.pdf.
5. Krasovska O. YU. Internatsionalizatsiya vyshchoyi osvity v umovakh hlobalizatsiyi svitovoho osvitnoho prostoru // Visnyk Akademiyyi mytnoyi sluzhby Ukrayiny. Seriya: «Ekonomika». – 2011. – № 2. – Retrieved from: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vamsu_econ/2011_2/Kras_ka.htm.
6. Shevchenko L. S. Transnatsionalna osvita v konteksti ekonomichnoyi bezpeky Ukrayiny // Visnyk Natsionalnoyi yurydychnoyi akademiyi Ukrayiny imeni Yaroslava Mudroho (Bulletin of the National Law Academy of Ukraine named after Yaroslav Mudryi). Zbirnyk naukovykh prats. – 2011. – № 2. – Retrieved from: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vnyua_etp/2011_1/02_Shevc.pdf. – (Seriya «Ekonomichna teoriya ta pravo»).

7. Povidomlennya Yevropeyskoyi komisiyi «Vidkryvayuchy dveri osvity: Innovatsiyne vykladannya ta navchannya dlya vsikh za dopomohoyu novykh tekhnolohiy i vidkrytykh osvitnikh resursiv» (2013). – Retrieved from: http://ec.europa.eu/education/news/doc/openingcom_en.pdf
8. Predvartelnyy doklad o podhotovke hlobalnoy konventsyy o pryznany kvalyfykatsyy vysshoho obrazovannya Paryzh, 2015 h. – Retrieved from: <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002347/234743R.pdf>
9. Vsemyrnyy doklad po monytorynhu obrazovannya – Retrieved from: <http://gem-report-2016.unesco.org/ru/chapter/%D1%83%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%B9%D1%87%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%8F-%D0%B8-%D0%B8%D0%BD%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D0%B7%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B0%D1%8F-%D1%8D%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D0%BA%D0%B0-%D0%BA/>
10. Learning and earning. Lifelong learning is becoming an economic imperative - Accessed mode: [http://www.economist.com/news/special-report/21714169-technological-change-demands-stronger-and-more-continuous-connections-between-education?zid=316&ah=2f6fb672faf113fdd3b11cd1b1bf8a77#14965744953831&{"sender":"offer-0-TV0eS","displayMode":"inline","recipient":"opener","event":"loaded","params":{"height":50,"iframeId":"offer-0-TV0eS"}}}](http://www.economist.com/news/special-report/21714169-technological-change-demands-stronger-and-more-continuous-connections-between-education?zid=316&ah=2f6fb672faf113fdd3b11cd1b1bf8a77#14965744953831&{)
11. Profesor universytetu Lund (Shveciya) Yan Olof Nilson proviv vidkrytu lekciyu na temu «Internacionalizaciya vyshhoyi osvity» – Retrieved from: <http://www.univ.kiev.ua/news/7990>
12. Koncepciya virtualnoyi internacionalizaciyi vyshhoyi osvity Ukrainy – Retrieved from: http://eicl.kharkiv.edu/upload/E-internationalization%20concept_Ukraine.pdf
13. Knight J. Updating the Definition of Internationalization // International Higher Education. The Boston College Center for International Higher Education. 2003. № 33.
14. Doslidnyczki universytety: svitoviy dosvid ta perspektivy rozvytku v Ukraini: monografiya / A. F. Pavlenko, L.L. Antonyuk, N.V.Vasytkova, D.O.Ilnyckyj [ta in.]; za red. A. F. Pavlenka, L. L. Antonyuk. – K.:KNEU, 2014. – 352 s.
15. Slobodyan O. Ukrayynski studenty za kordonom: skilky ta chomu? / O. Slobodyan, Ye.Stadnyj – Retrieved from: <http://www.cedos.org.ua/uk/osvita/ukrainski-studenty-za-kordonom-skilky-ta-chomu>

Sotula Oksana Vytaliyivna

Ph.D., associate professor,

Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy,

CONTEMPORARY TRENDS IN THE SPHERE OF HIGHER EDUCATION: A GLOBAL LEVEL

Abstract

Introduction. Higher education is the basis for the development of the production apparatus of the economy in the conditions of the formation of the knowledge economy. It acts as a factor in ensuring current and future geopolitical interests of Ukraine. Higher education is a complex system that is associated with socio-economic systems at different levels. The results of modernization and reform of this sector should be evaluated through the prism of economic security.

Purpose. The study of global trends in higher education in terms of economic security.

Results. Higher education, research and innovation play a key role in the country's global competitiveness. The growing demand for skills and competencies requires new steps from higher education. Global changes expand the economic, social, information interdependence of different countries. The new dynamics of higher education is described in one word – "diversification". Diversification has touched almost all aspects of higher education: providers of educational services, educational formats, demographic composition of students, and orientation of institutions. Global trends in higher education include: mass character, diversification of higher education formats, change of educational paradigm, continuity of education, employment prospects, quality of education, internationalization of higher education, academic mobility, internationalization of research work, financing of higher education. According to the forecasts of the UNESCO Institute for Statistics, in 2025 the number of students in tertiary education will be 263 million people. Service providers are developing technology to reach more students. There were open educational resources, mass open online courses. In many professions it becomes necessary to obtain new skills, since the acquired ones become obsolete. In many occupations it has become essential to acquire new skills as established ones become obsolete. The biggest demand is for new combinations of skills – "hybrid jobs". The introduction of new technologies led to an increase in demand for highly qualified specialists and a reduction in demand for workers with an average level of qualifications. Companies now have a broader range of options for getting the job done, from automation and offshoring to using self-employed workers and crowdsourcing.

Originality. Analyzed the changes that occur in the sphere of higher education under the influence of global trends. Defined the key trends affecting the safety of the educational environment. It is the internationalization of educational systems; Strengthening the mobility of students and faculty, increasing competition between educational organizations in the market of educational services; Increasing the requirements for the quality of educational services; A reduction in the life cycle of knowledge, the introduction of new forms of education, the reduction of public funding, the orientation of educational organizations to implement the concept of lifelong learning.

Conclusion. Global trends are of a different nature and affect the development of the educational sphere in Ukraine. Under certain conditions, they can turn into phenomena and factors that will impede the effective implementation of Ukraine's national interests. In such circumstances, it is important to determine the criteria for national security in the sphere of education.

Keywords: Higher education; global trends in higher education; the internationalization of higher education; academic mobility; and the economic security of higher education.

Одержано редакцією 09.04.2017 р.
Прийнято до публікації 15.04.2017 р.

УДК 339.137

Чернега Оксана Богданівна,
доктор економічних наук, професор,
в.о. ректора Донецький національний університет
економіки і торгівлі імені Михайла Туган-
Барановського, м. Кривий Ріг
chernega@donnuet.edu.ua

ІНФРАСТРУКТУРНИЙ РОЗВИТОК ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Анотація. Визначено, що конкурентоспроможність національної економіки є предметом дослідження різноманітних міжнародних економічних наукових шкіл, окремих вчених, міжнародних інститутів та організацій. Головними напрямками досліджень є уточнення змісту економічної категорії “конкурентоспроможність”, виокремлення чинників, які формують її рівень, визначення рівня (рейтингу) конкурентоспроможності та розробка стратегій, політик, механізмів управління процесами її підвищення. Визначено посилення впливу інфраструктурного розвитку на економічне зростання і рівень конкурентоспроможності національної економіки. Підкреслено, що модернізація глобальної, регіональних, національних інфраструктур останніх років, базується на реорганізації, підвищенні якості використання наявних інфраструктурних комплексів та реалізації “проривних” інфраструктурних проєктів. Встановлено тенденції валового нагромадження в розвинутих країнах, країнах, що розвиваються, та в країнах з перехідною економікою. Визначено особливості здійснення валового нагромадження в Україні за період незалежності та наголошено на необхідності підвищення інвестиційної привабливості країни, реалізації державних, державно-приватних інфраструктурних проєктів, розвитку міжнародного співробітництва в цій сфері. Визначено фактори, які впливають на параметри валового нагромадження, та наслідки змін в процесах інвестування в національних економіках. Проаналізовано профіль України в рейтингу цифрової конкурентоспроможності та визначено необхідність формування спеціальних програм подолання інфраструктурного відставання.

Ключові слова: розвиток; інфраструктура; національна економіка; конкурентоспроможність; валове нагромадження; економічне зростання; інвестування; цифрова конкурентоспроможність.

Публікація містить результати досліджень, проведених при грантовій підтримці Держаного фонду фундаментальних досліджень за конкурним проєктом 20538.